

10

PÄIVI MATTILA

LAPSITYÖVOIMAN HYVÄSIKÄYTTÖ

**Maailmassa on Kansainvälisen työjärjestö ILO:n ar-
vion mukaan 250 miljoonaa lapsityöntekijää. Heistä
noin 120 miljoonaa tekee työtä kokopäiväisesti.
Unicef puolestaan arvioi, että 130 miljoonaa lasta
maailmassa ei käy lainkaan koulua. Enemmistö lap-
sityöläisistä on kehitysmaissa, mutta lapset tekevät
työtä joka puolella maailmaa, myös Yhdysvalloissa
ja Euroopassa. Tyypillisiä lasten työpaikkoja ovat
viljelmät, työpajat, louhokset, katu ja kotitaloudet.
Tämä tietolehtinen on osa suomalaisten kansalais-
järjestöjen EU-yhteystoimikunnan lapsityövoimak-
ampanjaa Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella
syksyllä 1999.**

Vielä viisi vuotta sitten lapsityövoiman hyväksikäytöstä ei juurikaan puhuttu. Sittemmin ilmiö on noussut laajaan kansainväliseen tietoi-
suuteen. Median esiin nostamat räikeät lapsityövoiman hyväksikäytön
tapaukset ovat lisänneet tahtoa toimia asian puolesta.

Useat valtiot ja yritykset ovat ryhtyneet vastustamaan lapsityövoiman
hyväksikäyttöä. Teollisuus- ja kehitysmaiden kansalaisjärjestöjen teh-
tävä on nyt osoittaa, että pelkät puheet eivät riitä, vaan tarvitaan myös
lisäresursseja. Maailmassa riittää kyllä rahaa. Kyse on siitä, mihin rahaa
halutaan käyttää.

Monet miettivät, onko lasten työnteko aina väärin. Voidaan sanoa,
että kaikki työ, joka vaarantaa lapsen fyysisen tai henkisen kehityksen,
on haitallista. Tällöin voidaan puhua lapsityövoiman hyväksikäytöstä
(child labour). Siinä joku hyötyy lapsen työpanoksesta taloudellisesti
tai muulla tavoin. Työksi, joka ei ole lapselle haitallista voidaan katsoa
satunnainen muutaman tunnin päivittäinen työ, joka mahdollistaa

KEPA

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS
SERVICECENTRALEN FÖR UTVECKLINGSSAMARBETE
SERVICE CENTRE FOR DEVELOPMENT COOPERATION

ADDRESS: Sörnäisten rantatie 20 FIN-00500 Helsinki

PHONE: +358 9 564 233 FAX: +358 9 564 23 200

INTERNET: www.kepa.fi eMAIL: kepa@kepa.fi

Koulunkäynti jää monelle lapselle haaveeksi

Koulunkäynnin arvostaminen on lisääntynyt eri puolilla maailmaa. Tahdostaan huolimatta köyhät vanhemmat eivät aina voi lähettää lapsiaan kouluun, etenkin jos koulu tai koulutarvikkeet ovat maksullisia. Joskus lähistöllä ei yksinkertaisesti ole koulua. Asia ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen. Monet lapset tekevät työtä nimenomaan siksi, että voisivat käydä koulua. Työnteon ja koulunkäynnin yhdistäminen on kuitenkin vaikeaa, sillä väsyneenä lapset eivät jaksakaan koulussa keskittyä ja työnteko illalla estää läksyjen teon. Tutkimusten mukaan jo yli kahden tunnin päivittäinen työnteko vaikuttaa häiritsevästi koulunkäyntiin. Jos lapset pysyvät koulussa edes neljä vuotta, on heidän riskinsä päätyä kaikkein haitallisimpiin töihin paljon pienempi kuin koulua käymättömillä lapsilla. Koulunkäynti on jokaisen lapsen perusoikeus, josta ei saisi tinkiä.

täysipainoisen koulunkäynnin, eikä vaarana lapsen terveyttä tai henkistä kehitystä. Köyhissä perheissä on itsestään selvää, että lapset auttavat perhettä taloudenhoidossa, eikä sitä voida pitää lapsityövoiman hyväksikäyttönä.

Lapsityövoiman hyväksikäyttö liittyy muihin laajoihin ongelmiin kuten köyhyyteen, koulutuksen puutteeseen, aikuisten työttömyyteen ja nopeaan urbanisoitumiseen. Useimmat lapset tekevät töitä perheen tulojen lisäämiseksi. Myös vanhempien työttömyys pakottaa lapsia töihin. Tällä hetkellä lapsityövoiman käyttö lisääntyy Kaakkois-Aasiassa useiden aikuisten jouduttua talouskriisiin myötä työttömäksi.

Toisaalta halpa lapsityövoima pitää yllä aikuisten työttömyyttä, kun lapset tekevät töitä, joita aikuiset voisivat tehdä. Lasten työnteko on haitallista yksilöille eli lapsille, mutta pitkällä aikavälillä myös valtioille. Monista lapsityöntekijöistä tulee huonokuntoisia ja kouluttamattomia aikuistyöntekijöitä, mikä ei ole omiaan edistämään maan taloudellista kilpailukykyä.

On tuskin mahdollista, että lapsityövoiman käyttö loppuisi kokonaan niin kauan kun esimerkiksi köyhyysrajan alapuolella elävien määrä maailmassa kasvaa koko ajan. Köyhyys ei kuitenkaan ole suoraan verrannollinen lapsityövoiman käytön yleisyyden kanssa. Ennen kaikkea on kyse poliittisista valinnoista ja prioriteeteista.

Lasten työnteko on useimmissa maissa lailla kiellettyä. Lapset ovat silti kysytyä työvoimaa, sillä he ovat työnantajalle halpoja ja sopeutuvaisia, he eivät valita, eivätkä kuulu ammattiliittoihin. Minkäänlaista työsopimusta ei lasten kanssa yleensä tehdä. Kun lain valvonta on tämän lisäksi useissa maissa puutteellista, työtarkastukset harvinaisia ja rangaistukset rikkomuksista olemattomia, ei ole ihme, että lapsityövoimaa käytetään. Vanhemmat tai lapset itse eivät myöskään ole aina selvillä työn haitallisuudesta tai siitä, mihin hyväpalkkaista ja kunnollista työtä lupaava rekrytoija on lapsia todellisuudessa viemässä.

TOIMET LAPSITYÖVOIMAN HYVÄKSİKÄYTÖN VÄHENTÄMISEKSI

Maailmassa vallitsee tällä hetkellä kohtalaisen voimakas yksimielisyys siitä, että pahimmat lapsityövoiman muodot on saatava poistetuksi. Norjan hallituksen, ILO:n ja Unicefin järjestämässä Oslon kansainvälisessä konferenssissa syksyllä 1997 kirjattiin lähivuosien tavoitteeksi lasten poistaminen kaikkein haitallisimmista työn muodoista. Tämä heijasti kansainvälisessä ajattelussa tapahtunutta muutosta. Lapsityövoiman käyttöä koskevan tiedon lisääntyttä on käynyt selväksi, että kaiken lapsityövoiman käytön nopea lopettaminen ei ole mahdollista.

Lapsityövoiman käytön kieltävät tärkeimmät kansainväliset sopimukset ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimus sekä ILO:n vähimmäisikää koskeva sopimus. Vuonna 1989 solmittu YK:n lapsen oikeuksien sopimus on laajin ja tärkein kansainvälinen lasten oikeuksia puolustava sopimus. Sopimuksen ovat ratifioineet kaikki muut maat paitsi Yhdysvallat ja Somalia. Lapsityövoimaan viitataan sopimuksen artiklassa 32, jonka mukaan:

Lapsella on oikeus tulla suojelluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä sekä työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaa tai haittaa hänen koulunkäyntiään tai on vahingollista hänen terveydelleen, ruumiilliselle, henkiselle, moraalille tai sosiaaliselle kehitykselleen.

ILO:n vähimmäisikää koskeva sopimus numero 138 solmittiin vuonna 1973. Sen mukaan lasten työnteon vähimmäisikä ei saa olla alhaisempi kuin pakollisen koulunkäynnin suorittamisen ikä, eikä missään tapauksessa alle 15 vuotta. Köyhien maiden, käytännössä useimpien kehitysmaiden, kohdalla voidaan soveltaa erityistapauksissa 14-vuoden alaikäraja. Kevyt työnteko sallitaan 13—15 -vuotiaille, köyhien maiden kohdalla 12—14 -vuotiaille. Vähimmäisikää koskevan sopimuksen ratifiointi on ollut heikkoa, esimerkiksi Aasian maista vain muutamat ovat ratifioineet sopimuksen.

EU:n neuvosto antoi vuonna 1994 direktiivin (94/33/EY) nuorten työntekijöiden suojelusta, jonka mukaan alle 15-vuotiaat lapset eivät saa työskennellä kuin rajoitetun määrän viikossa koulun ohella. Direktiivin taustalla on se tosiasia, että myös Euroopassa on suuri määrä lapsityöläisiä, EU-maissa esimerkiksi Espanjassa, Iso-Britanniassa, Italiassa ja

Lasten työnteko kasvamassa Venäjällä

Kansainvälisten ammattijärjestöjen liitto IFCTU varoittaa, että jos Venäjällä ei ryhdytä heti toimiin, on vaara, että lasten työnteko kasvaa maassa radikaalisti. IFCTU:n julkiaseman raportin mukaan Venäjän lapsista noin 5 % teki työtä vuonna 1993, mutta kaikki merkit viittaavat siihen, että määrä on nyt paljon suurempi.

Erityisen huolestuttavaa on, että lapset ovat yhä useammin huumekauppaa ja prostituutiota kontrolloivan järjestäytyneen rikollisuuden palveluksessa. Yksi syy lasten työnteokseen Venäjällä on maan koulutusjärjestelmän heikkeneminen, esimerkiksi koulukirjoja ei ole läheskään riittävästi ja opettajien palkat maksetaan usein reilusti myöhässä.

Portugalissa.

Vaatimuksena lasten työnteon pahimpien muotojen välitön poistaminen

Genevessä ILO:n 87. vuosikonferenssissa solmittiin kesäkuussa 1999 uusi lapsityövoiman käytön pahimmat muodot kieltävä sopimus numero 182, jossa vaaditaan näiden muotojen välitöntä poistamista (Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour). Uusi sopimus täydentää vähimmäisikää koskevaa sopimusta, mutta ei suinkaan korvaa sitä. Se lähtee siitä, että kaikkein pahimmat työn muodot on poistettava heti, ilman että voidaan jäädä odottamaan maiden vaurastumista.

Vaikka useista sopimuksen kohdista käytiinkin pitkiä neuvotteluja, siitä vallitsi silti sekä kesällä 1998 että 1999 ennennäkemättömän laaja konsensus. Yksi vaikeimpia kysymyksiä oli lapsisotilaita koskeva kohta, joka jäi lopullisessa tekstissä heikommaksi kuin monet maat, esimerkiksi Suomi, olivat vaatineet. Pieni erävoitto lapsityövoiman vastaisessa taistelussa oli sen sijaan Yhdysvaltojen kokouspuhe, jossa se toi ensimmäistä kertaa selkeästi esiin myös omassa maassa olevat lapsityöntekijät, joita on joidenkin arvioiden mukaan jopa viisi miljoonaa.

Varsinaista laillisesti sitovaa sopimusta tukee suositus (Recommendation 190 Child Labour), jossa määritellään yksityiskohtaisemmin se,

Lapsityövoiman pahimmat muodot kieltävän sopimuksen mukaan alle 18-vuotiaat lapset on poistettava seuraavista töistä:

- Kaikki orjuuden muodot (kuten velkaorjuus, lasten myynti, lasten pakottaminen töihin aseellisissa konflikteissa).
- Lasten käyttö prostituutiossa, pornograafisessa tuotannossa tai esityksissä.
- Lasten käyttö laittomissa toimissa, erityisesti huumeiden tuotannossa ja kuljetuksessa.
- Työ, joka luonteeltaan tai olosuhteiltaan voi vaarantaa lapsen terveyden, turvallisuuden tai moraalin.

Sopimuksen suosituksen mukaan ILO:n jäsenmaiden tulee:

- Luoda yhteistyössä ammattijärjestöjen kanssa sopivat mekanismit, joilla sopimuksen toteutumista voidaan seurata.
- Toteuttaa toimintaohjelmia mainittujen lapsityön muotojen poistamiseksi ja tehdä kaikki tarpeelliset toimenpiteet (mm. rangaistusten toimeenpano) tämän varmistamiseksi.
- Tarjota tarpeellinen välitön apu lasten poistamiseksi työpaikoilta ja heidän kuntouttamistaan ja yhteisöön sopeuttamistaan varten.
- Varmistaa työstä poistettujen lasten pääsy ilmaiseen peruskoulutukseen ja (aina kun mahdollista ja tilanteeseen sopivaa) ammatilliseen koulutukseen.
- Identifioida ja tavoittaa erityisriskissä olevat lapset
- Kiinnittää erityishuomiota tyttölasten asemaan.

millaisia käytännön toimintaohjelmien tulee olla sekä mitä tarkoitetaan haitallisilla työmuodoilla. Sopimus astuu voimaan 12 kuukautta kahden ensimmäisen jäsenen ratifioinnin jälkeen. Yksittäisen maan kohdalla se astuu voimaan vuoden päästä sen tekemästä ratifioinnista.

Uusi sopimus on linjassa useimpien tutkijoiden ja kansalaisjärjestöjen näkemyksen kanssa siinä, että sopimuksessa ei puhuta kaiken lapsityövoiman käytön välittömästä poistamisesta. Epäilyt sopimuksen epärealistisuudesta ovat silti osittain perusteltuja. Vaikka vaarallisen työn määrittelyä täsmennetään sopimuksen suosituksessa, jää sen määrittely viime kädessä kunkin maan omien viranomaisten tehtäväksi.

Kenties eniten kysymyksiä herättää kuitenkin se, mistä saadaan varat

lasten poistamiseen pahimmista töistä ja heidän peruskoulutuksensa järjestämiseen. Mahdotonta se ei kuitenkaan ole. Kaikkien maiden, joissa lapsityöläisiä on, täytyy siirtää lisää resursseja lapsille; taata koulutus, tukea köyhimpiä väestöryhmiä ja valvoa kunnolla lakeja ja sopimuksia. Jos rikkaat maat haluavat nähdä laajamittaisen lasten työn lopettamisen todella onnistuvan, on köyhille maille siirrettävä lisää resursseja ja kohdistettava niitä kaikkein köyhimmille ja nimenomaan lapsille. Sopimuksen mukaan jäsenmaiden tuleekin auttaa toisia maita lisääntyneen kansainvälisen yhteistyön ja/tai avun muodossa, mukaan lukien sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen tukeminen, köyhyyden poistaminen sekä yleinen koulutus. Tämän tarkempaa velvoitusta sopimuksessa ei kuitenkaan ole.

Global March -kampanja yhä käynnissä

Maailman suurin kansainvälinen lapsityövoiman vastainen kampanja on ollut Global March Against Child Labour, maailmanlaajuinen lapsityövoiman vastainen marssi. Kampanjaan liittynyt varsinainen marssi alkoi filippiineiltä tammikuussa 1998 ja päättyi saman vuoden kesäkuussa Geneveen ILO:n vuosikokoukseen, jossa aloitettiin neuvottelut ILO:n uudesta sopimuksesta. Marssiin osallistui lukuisia kansalaisjärjestöjä sekä entisiä lapsityöntekijöitä ympäri maailmaa.

Global March -kampanja jatkuu edelleen. Sen johtohahmo, intialainen Kailash Satyarthi totesi ILO:n konferenssin yhteydessä kesällä 1999, että ILO:n uuden sopimuksen hyväksymisen jälkeen siihen täytyy vastata korkeimmalla poliittisella tasolla ja sitoutua siihen yhteiskunnan kaikilla eri tasoilla. Satyarthi totesi kansalaisjärjestöjen tarkkailevan kaikkia ILO:n jäsenmaita, jotta ne paitsi ratifioisivat sopimuksen myös toteuttaisivat sitä käytännössä. ” Jos joku hallitus ei kunnioita sitoumustaan etsiä ja poistaa lapsityövoiman pahimmat muodot kuuden kuukauden sisällä sopimuksen solmimisesta, me tuomme maat kansainvälisen julkisuuden tietoisuuteen”, Satyarthi sanoi. Erityisesti Global March -kampanja painottaa ilmaisen ja pakollisen peruskoulutuksen takaamista kaikille lapsille.

Rakenteisiin puuttuminen tärkeä osa ongelman ratkaisua

Sekä tutkijat että kansainväliset ja kansalliset järjestöt ovat ryhtyneet viime vuosina lähestymään lapsityövoiman ongelmaa kokonaisvaltaisemmin. Eri tahot ovat yksimielisiä siitä, että yhtä helppoa ja nopeasti toteuttavaa ratkaisua ei ole, vaan ongelmaan on vaikutettava samanaikaisesti useilla tavoilla. Jos halutaan saavuttaa kestäviä muutoksia, on puututtava myös taustalla vaikuttaviin rakenteisiin.

Esimerkit eri puolilta maailmaa osoittavat, että toimenpiteiden on kohdistuttava lapsityöntekijöiden lisäksi heidän perheisiinsä. Työnteon lopettavat lapset ja heidän vanhempansa tarvitsevat ennen kaikkea toteuttamiskelpoisia taloudellisia vaihtoehtoja lasten työstä saatujen ansioiden tilalle. Ohjelmia suunniteltaessa tulee kuunnella lapsia itseään sekä heidän vanhempiaan.

Niin ILO:lla kuin YK:n lastenrahasto Unicefillakin on omat lapsityövoiman vastaiset ohjelmansa. Myös Maailmanpankki on aktivoitunut lapsityövoimankäytön kysymyksessä, mutta konkreettista toimintaa sillä on kuitenkin toistaiseksi melko vähän. Maailmanpankki ja ILO ovat solmineet sopimuksen yhteistyöstä tässä kysymyksessä. Kansainvälisten järjestöjen ohella lukuisat ruohonjuuritaso paikkalliset järjestöt uurastavat eri maissa lasten aseman edistämiseksi ja lapsityövoiman hyväksikäytön lopettamiseksi.

Toistaiseksi yksittäiset ohjelmat ovat tavoittaneet murto-osan kaikista lapsityöläisistä. Laajemman ja kestävämmän vaikutuksen aikaansaamiseksi tarvitaan eri osapuolten ja tasojen välistä konkreettista yhteistyötä. Esimerkiksi YK-järjestöillä on erityisosaamisalueensa lapsityövoiman käytön vähentämisessä ja yhteistyö niiden kesken olisi erityisen tärkeää. ILO:n IPEC-ohjelman kokouksessa syksyllä 1998 rahoittajamaat koros-

tivatkin ILO:n, Unicefin, Unescon ja Maailmanpankin välisen yhteistyön tiivistämisen tärkeyttä. Vaikka käytännön yhteistyötä järjestöjen kesken on toistaiseksi tehty vähän, on se silti mahdollista. Esimerkiksi Bangladeshin vaateteollisuusprojektista on saatu hyviä kokemuksia voimavarojen yhdistämisestä.

Maissa, joissa käytetään eniten lapsityövoimaa, on tapahtunut selvä asennemuutos. Vielä muutama vuosi sitten vain harvat kehitysmaiden hallitukset suostuivat tunnustamaan julkisesti lapsityövoiman olemassaoloa. Tänä päivänä ongelma ja sen haitallisuus tunnustetaan. Useat maat ovatkin pyytäneet ILO:lta apua ongelmaan puuttumisessa. Samalla kun lapsityövoiman käytöstä on ryhdytty puhumaan avoimemmin,

IPEC-ohjelman avulla lapset työstä kouluun

Laajin yksittäinen kansainvälinen lapsityövoiman vastainen ohjelma on ILO:n IPEC-ohjelma (International Programme on the Elimination of Child Labour), joka käynnistettiin vuonna 1992. IPEC on solminut yhteistyösopimuksen jo 33 avustettavan maan kanssa. Useimmat länsimaat ja Japani rahoittavat ohjelmaa. IPEC:n kohderyhmänä ovat erityisesti lapsiorjat, vaarallista työtä tekevät lapset, alle 12-vuotiaat lapset ja tytöt.

IPEC:n avustamat maat:

Vuodesta 1992: Brasilia, Indonesia, Intia, Kenia, Thaimaa, Turkki

Vuodesta 1994: Bangladesh, Filippiinit, Nepal, Pakistan, Tansania

Vuodesta 1996: Argentiina, Bolivia, Chile, Costa Rica, Egypti, El Salvador, Guatemala, Nicaragua, Panama, Peru Sri Lanka, Venezuela

Vuodesta 1997: Benin, Dominikaaninen tasavalta, Ecuador, Honduras, Kamputsea, Senegal

Vuodesta 1998: Etelä-Afrikka, Paraguay, Madagaskar, Mali

Sopimus on valmisteilla ainakin seuraavien maiden kanssa:

Afrikka: Burkina Faso, Etiopia, Guinea, Uganda, Sambia, Zimbabwe, **Aasia:** Kazakstan, Kiina, Mongolia, Vietnam

Arabimaat: Jordania, Libanon, Syyria **Keski- ja Itä-Eurooppa:** Romania **Latinalainen Amerikka:** Kolumbia, Meksiko, Uruguay

Ohjelman hyviin puoliin kuuluu, että useimpien käytännön projektien toteuttajana ovat ruohonjuuritason paikalliset kansalaisjärjestöt. Myös ammattiliitoilla ja viranomaisilla on IPEC-ohjelman alaisia projekteja. Toistaiseksi ohjelmien vaikutusten kestävydestä on vähän kokemusta, mutta siihen on pyrity kiinnittämään enenevästi huomiota. Tulevaisuuden suuri haaste onkin se, minkälaisilla projekteilla on kestäviä vaikutuk-

kehitysmaat ovat korostaneet varojen ja resurssien puutetta ja varsinkin oikeutetusti myös sitä, että kehitysyhteistyömäärärahat ovat koko ajan laskeneet.

Monet pitävät koulunkäyntiä tärkeimpänä yksittäisenä tekijänä lapsityövoiman käytön vähentämisessä ja ehkäisemisessä. Koulutukseen käytettävien varojen lisääminen on kuitenkin vaikeaa, jos köyhä maa joutuu käyttämään suuren osan budjetistaan vanhoitokuluihin. Useat valtiot ovat päinvastoin vähentäneet koulutukseen käytettäviä varoja tiukkojen rakennesopeutusohjelmien puristuksessa.

Maailmanlaajuinen Jubilee-kampanja, jonka tavoitteena on köyhimpien maiden velkojen peruuttaminen, koskettaakin keskeisesti myös

lapsityövoiman käytön ongelmaa. Samaan aikaan kun köyhimmät maat tulee vapauttaa velkataakasta, maiden, joissa lapsityövoimaa käytetään, täytyy ottaa vastuu siitä, miten ne käyttävät varansa. Kohtuuton velkataakka ja sen hoitokulut eivät voi olla ainoa selitys maan lasten heikolle asemalle, jos maa käyttää budjetistaan suuren osan sotilasmeneihin ja vain pienen osan sosiaali- ja terveystoimintoihin. Esimerkiksi Pakistan käyttää budjetistaan koulutukseen noin 2 %, kun taas asevarusteluun kuluu noin 30 % budjetista. Puheet siitä, että ei ole varaa laittaa kaikkia lapsia kouluun, ovat tällaisessa tilanteessa tyhjiä.

Lapsityövoiman vastainen työ ja rahoitus Suomessa

Suomessa lapsityövoimakäytön ennaltaehkäisyä edistävänä toimintana on työministeriö. Konkreettisen lapsityövoiman vastaisen toiminnan rahoituksesta vastaa puolestaan ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto. Suomi ryhtyi avustamaan ILO:n IPEC-ohjelmaa vuonna 1997. Tuolloin IPEC:lle annettiin kehitysyhteistyövaroista viiden miljoonan markan yleisavustus. Vuonna 1998 avustus oli kaksi miljoonaa markkaa. Myös Unicefin lapsityövoiman vastaiselle ohjelmalle myönnettiin vuonna 1998 viisi miljoonaa markkaa. Tuki kohdentuu Afrikassa kotiapulaisina toimiville tytöille.

Vuonna 1999 aloitetaan IPEC:n Filippiinien maaohjelman tukeminen. Kyseessä on kolmivuotinen projekti, jonka vuosibudjetti on noin miljoona markkaa. Projektin kohderyhmänä ovat kaivoksessa työskentelevät lapset sekä heidän perheensä. Suomi piti ILO:n konferenssissa kesäkuussa 1999 yleispuheenvuoron, jossa ministeri Mönkäre korosti lapsityövoiman pahimpien muotojen vastaisen uuden sopimuksen tärkeyttä. Puheessa toivottiin, että valtiot löisivät kaikki ennätykset sopimuksen nopeassa ratifioinnissa.

Suomessa on kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhteystoimikunnan kampanjan lisäksi ollut muutakin lapsityövoiman käytön vastaista toimintaa.

Global March Against Child Labour-ryhmä, joka teetti vuonna 1998 selvityksen maahantuojien asenteista sekä 'Lapsen työllä'-julkaisun. Vuonna 1999 ryhmä valmistettiin opetuspaketti kouluille sekä järjesti yritysten ja järjestöjen yhteisen seminaarin.

Myös yksi Kirkon ulkomaanavun syksyn 1999 Vastuuviikon teemoista on lapsityövoiman hyväksikäyttö.

Lisäksi Suomen YK-liitto on aloittamassa laajaa 3-vuotista 'Maailman lapset' -projektia, jonka yhtenä teemana on lapsityövoiman hyväksikäyttö.

KAUPPOLIITTIKKA JA LAPSITYÖNTEKIJÄT

Moni yhdistää lapsityövoiman käytön mielessään länsimaaille markkinoille suunnattuihin halpoihin kulutustuotteisiin. On kuitenkin muistettava, että vain pieni osa lapsista työskentelee vienti markkinoille suuntautuvassa tuotannossa. Arviot vaihtelevat muutamasta prosentista noin 10 prosenttiin kaikista lapsityövoimasta. Kauppapoliittisilla toimenpiteillä voi siis olla koko lapsityövoiman käytön lopettamisen kannalta vain pieni rooli. Niistä käydään kuitenkin jatkuvasti runsasta keskustelua, ja ne herättävät myös suomalaisissa monia kysymyksiä.

Boikotit ja tuontikiellot eivät aina onnistu

Boikotissa kuluttajat tai yksittäinen valtio jättävät ostamatta tietyn yrityksen, tietyn tuoteriikän tai tietyn maan tuotteita. Esimerkiksi Etelä-Afrikan apartheidin loppuaikoina useat valtiot boikotoivat Etelä-Afrikasta lähtöisin olevia tuotteita. Kansalaisjärjestöjen boikoteista tunnettuja esimerkkejä ovat kansainväliset Shell- ja Nestlé-boikotit.

Lapsityövoiman käyttöä vastustavista boikoteista tunnetuin lienee saksalaisten kuluttajien vaatimuksista syntynyt nepalilaisten mattojen boikotointi, joka johti Nepalín matoista saamien vientitulojen romahtamiseen vuonna 1994. Lapsityövoiman käyttö mattotuotannossa väheni varmasti tilapäisesti, mutta ei loppunut.

Yksittäiset valtiot voivat myös asettaa toisille maille tuontikieltoja tai tuonnin rajoitteita. Tunnetuin lapsityövoiman käyttöön liittyvä tapaus johtaa juurensa vuoteen 1993. USA:n senaatissa tehtiin tuolloin ns. Harkin Bill -lakialoite, jonka mukaan USA olisi voinut kieltää sellaisten tuotteiden tuonnin, joiden valmistuksessa voitiin epäillä käytetyn lapsityövoimaa. Tuontikieltoa ei koskaan otettu käyttöön USA:ssa, mutta Bangladeshissa, jonka tärkein teollisuudenala on vaateollisuus ja vaatteiden tärkein vientimaa Yhdysvallat, pelkkä tuontikiellon uhka riitti aiheuttamaan paniikkireaktion. Sikäläiset vaatehtailijat poistivat yhtäkkisesti vaatehtaista arviolta 70 000 lapsityöntekijää. Unicefin tutkimuksessa kävi ilmi, että lähes kaikki työpaikoilta poistetut lapset päätyivät muihin töihin.

Tapauksesta opittiin, että lapsia ei voida poistaa työpaikoilta yhtäkkiä, vaan lasten ja heidän vanhempiansa kanssa on keskusteltava tilanteesta ja turvattu lasten elinot myös työn lopettamisen jälkeen. Tapaus kertoo myös siitä, että kauppapoliittisilla keinoilla voi olla suuri vaikutus tilanteessa, jossa tietty maa on riippuvainen yhdestä vientituotteesta ja sillä on yksi erityisen suuri vientimaa. Harkitsemattomasti käytettynä laajoilla kauppapoliittisilla aloitteilla voi olla nimenomaan lasten itsensä kannalta ristiriitaisia seurauksia.

Sittemmin ILO, Unicef ja vaateyönantajat ovat toteuttaneet Bangladeshissa projektin, jossa viettiin suuntautuvista vaatehtaista on pyritty poistamaan hallitusti loput lapsityöläiset. Noin 10 000 lasta on päässyt tehtaista kouluun. Samalla ILO valvoo noin 2000 vaatehastaa, joissa lapsityövoimaa ei juurikaan enää ole. Keskeistä projektin onnistumiselle on ollut työnantajien mukanaolo. He ovat jopa rahoittaneet osan lasten koulutuksesta. ILO suunnittelee samantyyppisen projektin aloittamista Filippiinien, Thaimaan ja Indonesian jalkineiteollisuudessa. Pakistanissa ja Intiassa on jo käynnistetty samantapaiset projektit jalkapallo- ja mattoteollisuudessa.

Yhdysvalloissa presidentti Bill Clinton antoi 12.6.1999 määräyksen, jonka mukaan USA:n hallinnon tulee ryhtyä valmistelemaan lakeja, jotka kieltävät lapsiorjien avulla tai oppisopimuksen varjolla käytettävällä

Intian mattokutomoiissa on yhä lapsiorjia

Pohjois-Intiassa Uttar Pradeshin ns. mattovyöhykkeellä (Carpet Belt) 32 lapsiorjaa vapautettiin kesällä 1999 matonkutomoon tehdystä ratsiassa. Paikallinen välittäjä oli luvannut erittäin köyhästä Biharin osavaltiosta kotoisin oleville pojille koulutusta, hyvää ruokaa, vaatteita ja paremman tulevaisuuden. Todellisuus oli kuitenkin toisenlainen. Pojat pakotettiin työskentelemään päivisin kadunvarren ravintolassa ja öisin mattokutomossa. Syödäkseen he saivat ainoastaan puoliksi keitettyä riisiä ja suolaa. Päivittäisen 18 tunnin työnteon aikana heitä myös hakattiin ja pahoinpideltiin. ”Meidän oli nukkuttava ulkona terassilla, ja joka yö vartija otti tikkaat pois, jotta emme voisi paeta”, kertoi vapaaksi päässyt 12-vuotias Chotu Kumar.

Lasten löytyminen luo ikävän varjon Intian mattokutomojen omistajien aiempiin sitoumuksiin. Vain viikkoja aiemmin kesäkuussa 1999 mattokutomojen omistajat olivat luvanneet Intian Kansalliselle ihmisoikeuskomissiolle, että ne lopettavat lapsityövoiman käytön.

Vapautetut pojat on viety kuntoutuskeskukseen, jossa he ovat alkaneet jälleen unelmoida. ”Haluaamme vahvistaa poikien itseluottamusta ja tehdä heidät tietoisiksi oikeuksistaan”, sanoi South Asian Coalition on Child Servitude-järjestön puheenjohtaja Kailash Satyarthi. Arvioiden mukaan Intiassa on noin 60 miljoonaa lapsityöläistä. Heistä jopa kuudesosa on lapsiorjia.

lapsityövoimalla tuotettujen tuotteiden tuonnin USA:han.

Erimielisyys keinoista työelämän parantamisessa

Useiden länsimaiden ja kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen tavoitteena on jo muutamien vuosien ajan ollut liittää työelämän normit tai niin sanottu ’sosiaaliksi’ Maailman kauppajärjestön WTO:n sääntöihin ja muihin vastaaviin kauppasopimuksiin. Tämä tarkoittaisi mahdollisuutta asettaa tuontirajoitteita tai -kieltoja tuotteille, jotka ovat lähtöisin maista, teollisuudesta tai yrityksistä, joissa työolot eivät täytä ILO:n vähimmäisstandardeja. Standardit koskevat lapsityövoiman kiellon ohella mm. työaikaa ja palkkausta, terveyttä ja turvallisuutta, syrjintää, vanki- ja pakkotyövoiman kieltoa sekä yhdistymisoikeutta ja oikeutta kollektiivisiin neuvotteluihin.

Sosiaaliksiuuden kannattajien mukaan globalisoituneen maailmantalouden vastapainoksi tarvitaan kansainvälisiä, yhteisesti sovittuja pelisääntöjä, jotka suojaisivat työntekijöitä yhä kovenevan taloudellisen kilpailun negatiivisilta seurauksilta. Kauppapoliittisten keinojen käyttöä työolojen parantamisessa on kuitenkin myös kritisoitu mm. siksi, että rankaisutoimenpiteet voisivat vaikuttaa myös sellaisiin tuottajiin, jotka eivät itse käytä lapsityövoimaa, sillä on vaikeaa erottaa lapsityövoimalla tuotetut tuotteet muista tuotteista. Ongelmana olisi myös, miten valvoa koko ajan lisääntyvä kodeissa tai pienissä työpajoissa tapahtuvaa tuotantoa. Sääntöjen tulisi koskea myös virallisten työmarkkinoiden ulkopuolista tuotantoa, mikä puolestaan vaatisi suuria valvontaresursseja.

Singaporessa joulukuussa 1996 pidetyssä WTO:n ministerikokouksessa lapsityövoiman käyttö oli yksi kuumimpia puheenaiheita. Kokouksen virallisella asialistalla kysymys ei ollut, mutta paikalla olleet ammattiliittojen ja kansalaisjärjestöjen edustajat toivat asian näyttävästi esille. Sosiaaliksiuusia ajoi valtioista voimakkaimmin Yhdysvallat, mutta myös useimmat EU-maat kannattivat sitä. Klausuulia vastustivat useimmat kehitysmaat, kaikkein voimakkaimmin sitä kritisoivat Kaakkois-Aasian maat. Järjestöistä sosiaalilauseketta ajoivat etenkin länsimaiset ammattiyhdistysliikkeet, kun taas monet kehitysmaista lähtöisin olevat järjestöt, esimerkiksi etelän kansalaisjärjestöjen muodostama Third World Network, vastustivat sitä. Ne epäilivät

sosiaalilausekkeen taustalla olevan ennemminkin protektionistiset syyt kuin työntekijöiden oloja kohtaan tunnettu huoli. Kokouksen päätöslauselmassa todettiin työolojen normien olevan tärkeitä, mutta toistettiin aiempi näkemys siitä, että oikea paikka käsitellä työelämän normeja on ILO.

Jakolinjat ovat pysyneet Singaporen kokouksen jälkeen jokseenkin samoina. Useat kehitysmaat ja niiden kansalaisjärjestöt vastustavat työelämän normien liittämistä WTO:n sääntöihin, sillä ne pelkäävät kilpailuasetelmiensa maailmantaloudessa huonontuvan entisestään, eivätkä ne halua WTO:n saavan lisää valtaa. Kehitysmaiden hallitusten ja niissä vaikuttavien kansalaisjärjestöjen kriittisten näkemysten taustalla on myös seuraavia asioita:

- WTO on kauppajärjestö, joten sen sisällä ei tule käsitellä sosiaalisia normeja, vaan WTO:n tulee noudattaa alan kansainvälisissä järjestöissä jo hyväksytyjä sääntöjä.
- Sosiaaliksi taustalla epäillään olevan länsimaiden kauppapoliittisia intressejä, esimerkiksi pyrkimyksiä suojata kotimaista tuotantoa kehitysmaiden halpatuonnilta.
- Kehitysmaiden vientiteollisuuden ja kotimaisen teollisuuden pelätään ajautuvan laadultaan entistä kauemmaksi toisistaan.
- Kehitysmaiden kansalaisjärjestöt pelkäävät kauppapoliittisten keinojen vaikutuksia itse lapsille sekä köyhille perheille yleensä. Ne korostavat, että vain pieni osa lapsista työskentelee vientiteollisuudessa, ja pelkäävät muiden lapsityöläisten unohtamista harvojen kustannuksella.
- Niin kehitysmaiden viranomaiset kuin kansalaisaktivistitkin kritisoivat länsimaita syyllistävästä puuttumisesta kehitysmaiden asioihin, etenkin kun myös Euroopassa ja Yhdysvalloissa käytetään lapsityövoimaa.

Sosiaalilauseketta koskeva keskustelu on ollut usein varsin mustavalkoista. Länsimaat eivät ole aina halunneet nähdä kehitysmaissa olevaa aitoa tahtoa puuttua lasten työntekoon. Kehitysmaiden aktivistit taas ovat syyttäneet länsimaita ja niiden järjestöjä protektionismista unohtaen, että länsimaiden hallituksilla ja järjestöillä on myös oikeaa kiinnostusta ja halua puuttua ihmisoikeusloukkauksiin, jollainen myös lapsityövoiman hyväksikäyttö on. Myös länsimaissa on opittu lapsityövoiman käytöstä paljon, eikä niissä enää pyritä lyhytnäköisesti kaiken lasten työnteon yhtäkkiseen lopettamiseen lasten omaa parasta ajattelematta.

WTO:n Seattlen kokous marraskuussa 1999 ajoittuu Suomen EU-puheenjohtajuuskaudelle. Työelämän normit ovat todennäköisesti jälleen esillä. Suomen kanta kysymykseen näyttää olevan, että Suomi tukee periaatteessa työelämän normien liittämistä WTO:n agendalle, mutta ei aktiivisesti aja asiaa. Kehitysyhteistyön palvelukeskus KEPA lähtee syksyllä 1999 WTO-kampanjassaan siitä, että työelämän normeja ei tule luoda WTO:n sisällä, vaan WTO:n tulee noudattaa alan kansainvälisissä organisaatioissa luotuja normeja ja keskittyä selvittämään aiempien WTO-säännösten vaikutuksia sosiaaliseen kehitykseen.

Niin KEPA kuin monet tutkijat ja aktivistitkin ovat sitä mieltä, että ihmisoikeudet tulee kyllä huomioida WTO:ssa, mutta erillistä sääntöä työelämän normeista ei haluta. On ehdotettu, että kaikki WTO:n olemassa olevat säännöt tarkistetaan ja katsotaan, että ne ovat ihmisoikeuksien mukaisia. Käytännössä tällainen tarkistaminen on vaikeaa. Monet ovatkin sitä mieltä, että työelämän normeja tulee jatkossakin käsitellä ILO:ssa, ja myös ILO:n mielestä työelämän normien tulee pysyä sen vastuulla. ILO ja WTO ovat kehittälemässä yhteistyötä, mitä voidaankin pitää erittäin kannatettavana.

EU:n kannustavat ja rangaisevat järjestelmät

Euroopan parlamentti ajoi jo 1990-luvun alussa ns. sosiaalisen lausekkeen sisällyttämistä EU:n suosituimmuus- eli GSP-järjestelmään (Generalised System of Preferences). Sosiaalisten kysymysten mukaan

ottaminen hyväksyttiin vuonna 1994. Uudistetussa asetuksessa (N:o 2820/98) EU:n neuvosto päätti 21.12.1998 ottaa käyttöön erityisen kannustajärjestelmän, jolla voidaan myöntää ylimääräinen etuusmarginaali tiettyjä sosiaalisia normeja ja ympäristönormeja noudattaville maille.

Käytännössä kannustavuutta koskevassa sosiaalilausekkeessa on kyse siitä, että "hyvin käyttäytyville" maille voidaan myöntää tullietuuksia eli alhaisempia tullimaksuja, jos ne noudattavat työntekijöitä koskevia sääntöjä. Lausekkeeseen on otettu mukaan ILO:n tärkeimmistä työelämän normeista vain kolme (ammattillinen järjestäytymisoikeus, kollektiivinen neuvottelu-oikeus ja työnteon vähimmäisikä), millä on haluttu tehdä lausekkeen käytännön toteuttaminen kehitysmailla mahdolliseksi. GSP-järjestelmä on yksipuolinen myönnytys, mikä tarkoittaa sitä, että kehitysmaiden ei tarvitse myöntää EU-maille vastavuoroisesti tullihelpotuksia.

Maat voivat hakea etuisuutta, jos ne pystyvät todistamaan soveltavansa lainsäädäntöä, johon sisältyvät mainitut työelämän normit. Sen varmistaminen, että normeja tosiasiallisesti noudatetaan, on vaikeaa. Lauseke perustuu nykyisellään pitkälle maiden väliseen luottamukseen, ja on näin kehitysmaiden kannalta suosiollinen.

Etuisuus koskee kaikkia kehitysmaita, vähiten kehittyneiden maiden kohdalla etuudet ovat suuremmat. Toistaiseksi tullietuuksia ei ole työelämän normien perusteella myönnetty, mutta on mahdollista, että etuisuuksia tullaan lähiaikoina myöntämään, sillä hakemuksia niiden saamiseksi on nyt jätetty. Kehitysmailla kannustajärjestelyn saaminen voisi tarkoittaa positiivista kansainvälistä mainetta ja toimia parhaimmillaan jopa kilpailuvaltina.

GSP-järjestelmän kannustavuuksilausekkeen vaikutus on kuitenkin vain rajallinen. Järjestelmän ylimääräiset tullietuudet eivät välttämättä ole riittävän suuria kannustamaan kyseisiä maita noudattamaan kansainvälisesti tunnustettuja normeja. Järjestelyillä ei myöskään ole vaikutusta useisiin tuotteisiin, joita jo tuodaan EU-markkinoille tulliitta.

Lomé-sopimuksen kuuluvat maat, eli 71 Afrikan, Karibian ja Tyynenmeren maata, saavat jo nyt suurempia myönnytyksiä kuin GSP-järjestelmän myönnytykset toteutuessaan olisivat. Käytännössä kannustavuuksilauseke koskee ennen kaikkea Latinalaisen Amerikan ja Aasian maita. Kehitysmaat ovat kiinnostuneempia WTO:n pysyvistä tullietuuksista kuin GSP-järjestelmän eduista. Ne myös korostavat yleistä tullien purkamista. Tullietuuksia pidetäänkin vanhentuneena menettelynä. Kuitenkin esim. tekstiilituotteissa, joiden tullimaksut EU:hun päin ovat korkeat, tullietuudet voisivat olla todellinen väline kilpailukyyn parantamiseksi. Kannustavuuksilauseketta voidaan pitää poliittisesti merkittävänä kannanottona. EU on halunnut viestittää positiivisella kannustavuuksilausekkeella kehitysmailla, että ainakaan tällä kerralla kyse ei ole protektionismista.

EU:n komission mietinnössä vuodelta 1998 todetaan lapsityövoiman käytön kiellon olevan erityislaatuinen kysymys muihin työelämän normeihin verrattuna. GSP-järjestelmään sisältyvässä kannustajärjestelmässä ei määrätä kaupallisen kannustamisen yhdistämisestä lasten koulutusta edistäviin toimintaohjelmiin. Komission mietinnön mukaan EU:n tulisi laatia aloite, joka perustuu sellaiseen kattavaan välineeseen, jonka kautta on mahdollista myöntää korvauksia perheille ja koulutusta lapsille. On vaikea sanoa, kuinka realistista on odottaa konkreettisia toimia tällä taholla. Voidaan myös kysyä, onko tarpeellista, että EU luo oman välineensä jo olemassa olevien ohjelmien (mm. ILO-IPEC) rinnalle vai aiheuttaisiko tämä vain turhaa päällekkäisyyttä ja hallinnollisia kuluja.

EU:n GSP-järjestelmään sisältyy myös rangaistuslauseke, jonka mukaan mailta, joissa käytetään orja- tai vankityövoimaa, voidaan evätä väliaikaisesti, kokonaan tai osittain tullietuusjärjestelmän etuisuudet. EU:n rangaistuslausekkeen perusteella Myanmarilta on evätty kauppatuisuudet vuodesta 1997 lähtien pakkotyövoiman käytön takia.

Yritysten on kannettava vastuunsa

Globalisoituvassa maailmantaloudessa kansainväliset yritykset ovat

ryhtyneet etsimään halvinta tuotantomentelemää yhä kiihtyvämässä tahdissa. Tämä ajaa ne myös etsimään jatkuvasti yhä halvempaa työvoimaa. Työntekijät raatavat työtä usein täysin epäinhimillisissä oloissa, jotta tilaus valmistuisi ajoissa.

Myös kansalaisten vaikutuskeinot yrityksiin nähden ovat kasvaneeet. Informaatioteknologian huima kehitys mahdollistaa yritysten toimien aiempaa tarkemman seuraamisen ja kaukaisistakin maailmankolkista välittyy meille tietoa. Vaikka tuotantoketjua onkin vaikea jäljittää kotona tapahtuvan tuotannon ollessa yhä tavallisempaa, on meillä kuluttajilla mahdollisuus selvittää, pyrkiikö tietty länsimainen yritys varmistamaan tuotanto-olosuhteiden asianmukaisuuden.

Länsimaiset yritykset ovat ryhtyneet vähitellen ottamaan sosiaaliset kysymykset huomioon samaan tapaan, kuin ne muutamia vuosia aiemmin joutuivat huomioimaan ympäristökysymykset. Eettisesti kestäväällä pohjalla oleva tuotanto on ainakin suurimmissa teollisuusmaissa ryhdytty näkemään yhtenä kilpailutekijänä. Useat yritykset ovat luoneet ns. eettisiä ohjeistoja (codes of conduct). Esimerkiksi Iso-Britanniassa ja USA:ssa varsin monet suuret yritykset ovat jo ottaneet periaatteekseen 'eettisen tuotannon'.

Yrityksen toiminta perustuu voiton tuottamiseen, joten on lähdeittävä siitä, että yritys tavoittelee ennen kaikkea taloudellista hyötyä. Miksi yritys siis huomioisi sosiaaliset kysymykset? Syynä voivat toimia kuluttajien vaatimukset, riskien hallinta eli halu välttyä mahdollisilta väärinkäytösten paljastumisesta johtuvilta skandaaleilta sekä positiivisen imagon tuoma kilpailuetu. Luonnollisesti myös aito halu toimia työntekijöiden kurjien olojen parantamiseksi ja lapsityövoiman hyväksikäytön lopettamiseksi voi ajaa yritystä toimimaan. Yrityksissä työskentelevät yksilöt ovatkin avainasemassa siinä, millaista politiikkaa yritys harjoittaa.

Eettisten ohjeiden tulisi sisältää ainakin seuraavat kohdat: lapsi- ja orjatyövoiman kieltö, terveys ja turvallisuus, yhdistymisvapaus, syrjinnän kieltö, työntekijöiden kohtelu, työaika ja palkkaus. Nämä normit eivät ole uusia, vaan ne perustuvat olemassa oleviin ILO:n sopimuksiin. Myös Suomi on allekirjoittanut kaikki ILO:n sopimukset. Koska kansainvälisiä sopimuksia ei kuitenkaan ole käytännössä noudatettu, voi suoraan yrityksen ja sen alihankkijoiden kesken sovittavilla säännöillä olla suurempi vaikutus kuin valtioiden allekirjoittamilla sopimuksilla.

Tähän asti eri yritysten käyttöön ottamien ohjeiden ongelmana on ollut yhtenäisyyden puute. Miltei kaikki yritykset ovat esimerkiksi liittäneet ohjeisiinsa lapsityövoiman käytön kiellon, mutta muiden normien huomiointi vaihtelee. Kehityksmaassa sijaitseva alihankkija saattaa valmistaa tuotteita samaan aikaan useammalle tilaajalle, jolloin on varsin ongelmallista, mikäli eri tilaajat asettavat erilaisia sääntöjä.

Yhdysvaltalainen järjestö Council on Economic Priorities (CEP) on kehittänyt yhtenäisen kansainvälisen SA-8000-standardin (Social Accountability) vastaamaan yhtenäisyyden ongelmiin. Standardin kehittäessä on ollut mukana sekä suuryritysten, ammattijärjestöjen että kansalaisjärjestöjen edustajia. CEP ei kannusta välittömään yhteistyön lopettamiseen väärinkäytöksiin syyllistyneiden tuottajien kanssa. Pikemminkin se lähtee siitä, että yhdessä neuvotellaan siitä, miten tilannetta tulee parantaa ja sovitaan tietyistä aikataulusta, jolla tavoitteisiin päästään. Suomalaisyritys Kesko ilmoitti toukokuussa 1999 tavoittelevansa SA-8000-standardia.

Kaikkia yritysten asettamia ohjeita koskee sama periaate: ne ovat hyödyttömiä ilman kunnollista ja asianmukaista valvontaa. Valvonnan tulisi olla riippumattoman tahon suorittamaa ja säännöllistä. Lisäksi kaikkien osapuolten tulee olla hyvin selvillä sääntöjen olemassaolosta.

Lapsityövoiman käytön kieltö tuotannossa on osa laajempaa työntekijöiden oikeuksien kokonaisuutta. Pelkkä lasten poistaminen työpaikoilta ei riitä, vaan myös aikuisten oikeudet on taattava. Kysymykset liittyvät myös oleellisesti toisiinsa: jos aikuisille maksettaisiin kunnon palkka, riittäisi raha todennäköisemmin myös lasten koulutukseen. Lasten palkkaukselta menisi tällöin myös peruste, sillä tutkimuksissa on todettu aikuisten olevan lähes aina lapsia tehokkaampia työntekijöitä. Lapsityövoiman käyttö onkin toiminut ironisella tavalla tietynlaisena tiennäyttäjänä. Siitä noussut suuri kohu on edesauttanut siinä, että myös muiden työntekijöiden heikkoon asemaan ja kohteluun on ryhdytty kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota.

Aiemmin esitelyjen kauppapoliittisten keinojen ongelmana on, että ne eivät puutu länsimaisiin yrityksiin, jotka tilaavat kehitysmaiden vientituotteita. Ainakin joillain teollisuuden aloilla lähdetään ikäänkuin puuttumaan seurauksiin eikä syihin. Jotta kehitysmaiden vientituotannossa voitaisiin noudattaa kansainvälisiä sopimuksia, tuotteiden tilaajien pitäisi myös maksaa kunnon hinta tuotteista. Viime kädessä on kyse siitä, että tuotantoketjun jokaiselle portaalille tulisi maksaa hieman enemmän. Länsimaiden suuryritysten tulisi maksaa alihankkijoilleen niin, että ne pystyvät noudattamaan oman maansa lakeja ja maksamaan vähintään vaadittavat minimipalkat kaikille työntekijöille. Kuluttajalle tämä saattaisi merkitä hieman kalliimpaa hintaa. Tutkimusten mukaan hinnan nousu olisi kuitenkin marginaalista, ja paremmat työolot voisivat puolestaan nostaa laatua.

Viime kädessä on kyse maailmantalouden epäoikeudenmukaisuuteen puuttumisesta. Olisi tietysti helppoa, jos lasten työnteko voitaisiin lopettaa muihin ongelmiin puuttumatta. Mutta jos todella aidosti haluamme puuttua ongelman syihin, laajamittaisen köyhyyden olemassaoloon ja syvenemiseen, täytyy meidän olla valmiita tekemään myös omalta osaltamme jotain. Voisiko lasten törkeä hyväksikäyttö olla se globaali ongelma, joka herättäisi globaalin vastuuntunteen ja saisi meidät kääntämään talouden rattaat kestävämmälle ja inhimillisemmälle polulle?

PÄIVI MATTILA

Kansalaisjärjestöjen kampanjointi Suomen EU-

Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhteystoimikunta, johon kuuluu 61 suomalaista kansalaisjärjestöä, nostaa lapsityövoiman esille kampanjassaan syksyllä 1999 osana Suomen EU-puheenjohtajuuteen liittyvää toimintaa. Lapsityövoimakampanjalla EU-yhteystoimikunta haluaa korostaa sitä, kuinka kehitysmaiden ongelmat liittyvät tavallisten kuluttajien ja yritysten sekä Suomen ja EU:n kehitysyhteistyö- ja kauppapoliittisiin ratkaisuihin. Pelkkä kehitysyhteistyö ei riitä kehitysmaiden olojen parantamiseen, vaan sitä on tuettava johdonmukaisesti kaikilla eri tasoilla.

Lapsityövoiman hyväksikäytön poistaminen on moninainen prosessi, jossa keskeisintä on lasten työssäkäynnin vaihtoehtojen mahdollistaminen. Hyviin ratkaisuihin liittyy mm. ilmainen pakollinen koulutus ja sen tarjoaminen kaikille lapsille, koulutuksen sisällön ja laadun kehittäminen, vanhempien työmahdollisuuksien lisääminen, erityisesti naisten aseman parantaminen sekä kehitysyhteistyöhenkilökunnan koulutus.

Kampanjan vaatimukset

Kuluttajille ja yrityksille

Kuluttajalla on oikeus valita ostoksensa luotettavan tiedon pohjalta. Yritysten on otettava vastuuta lapsityövoiman hyväksikäytön poistamisesta ja varmistettava, että kaikki sen alihankkijat ja tuottajat noudattavat kaikkia kansainvälisiä sopimuksia sekä kunkin tuotantomaaan omaa lainsäädäntöä.

Kuluttajien, järjestöjen ja yritysten sisä nostajien tulee vaatia tietoa tuotteiden alkuperästä ja tuotanto-olosuhteista. Yritysten ja järjestöjen välistä yhteistyötä tulee kannustaa

EU:lle ja WTO:lle

EU:n jäsenmaiden tulee allekirjoittaa ja ratifioida mahdollisimman nopeasti uusi ILO:n sopimus lapsityövoiman käytön pahimpien muotojen poistamisesta välittömästi. EU:n tulee toimia myös aktiivisesti sen puolesta, että muut maat tekisivät samoin.

EU:n tulee suunnata kehitysyhteistyövaransa sosiaaliseen kehitykseen, mm. 20:20-konseptin mukaisesti (20% avunantajamaiden kehitysyhteistyövaroista ja 20% vastaanottajamaiden budjetista tulisi suunnata sosiaaliseksi sektorille).

EU:n GSP- (General System of Preferences) kauppajärjestelyjen ns. kannustavuuksilausekkeen

tullietuuden tulee olla suurempi. Vastaavanlaisia työelämän normien noudattamiseen kannustavia mekanismeja tulisi rakentaa myös muihin EU:n kehityssopimuksiin (esim. AKT-EU -yhteistyö).

WTO:n tulee ottaa ILO:n sopimukset huomioon ja lisätä yhteistyötä ILO:n kanssa.

Suomen hallitukselle

Suomen tulee EU:n puheenjohtajana ajaa aktiivisesti edellä mainittuja asioita. Suomen hallituksen tulee nostaa virallisen kehitysyhteistyön taso sovitulle 0,7 % tasolle.

Kehitysyhteistyöllä voidaan vaikuttaa lasten asemaan

Vaikka monessa kehitysmaassa on ryhdytty tosissaan lapsityövoiman vastaiseen työhön, on ongelmana resurssien puute. Rikkaimpien valtioiden on autettava maita, joissa ongelma on suuri, mutta resurssit vähäisiä. On varmistettava, että EU-maiden ja muiden rikkaiden maiden tuki ILO:n IPEC:lle ja muille lapsityövoiman käytön vastaisille ohjelmille jatkuu ja kasvaa uuden ILO:n sopimuksen solmimisen myötä. Myös muuta kehitysapua tulisi suunnata siten, että se huomioi paremmin lapset. Esimerkiksi koulutukseen tai perhe-suunnitteluun kohdistuvat kehitysyhteistyöprojektit toimivat osaltaan lasten työnteon ehkäisijänä. Kehitysyhteistyövaroja tulisi suunnata nykyistä enemmän sosiaaliselle sektorille, etenkin lasten ja naisten koulutukseen sekä köyhyyden vähentämistä tukeviin ohjelmiin. Koulutuksen osalta ennen kaikkea peruskoulutusta tulisi tukea.

Kaikkien kehitysyhteistyötä tekevien tahojen, niin kansalaisjärjestöjen kuin valtionkin, on syytä kiinnittää huomiota projektien vaikutuksiin lasten asemaan. Tulee varmistaa, etteivät projektit hyvää tarkoittaessaan vahingossa lisää lasten työtaakkaa.

Suomen tulisi näyttää EU-puheenjohtajuuskaudellaan mallia ja nostaa omia kehitysyhteistyömäärärahojaan. Suomi on sitoutunut YK:n suositukseen, jonka mukaan kehitysyhteistyön määrä on 0,7 % BKT:sta. Suomen kehitysyhteistyömäärärahoja leikattiin laman alkaessa yhtäkkisesti, ja ne putosivat juuri saavutetulta noin 0,8 % tasolta kertaheitolla noin 0,4 % tasolle. Tuolloin todettiin, että kehitysyhteistyövaroja lisätään heti kun maan oma taloudellinen tilanne sen sallii. Taloudellinen tilanne on vuonna 1999 huomattavasti lamavuosia parempi, mutta kehitysyhteistyöhön käytetään vuoden 1999 budjetista vain 0,34 % BKT:sta. Kotimaisen työttömyyden vähentäminen ja kehitysyhteistyövarojen lisääminen eivät ole ristiriitaisia eivätkä toisilleen vaihtoehtoisia asioita.

Lähteet:

- Euroopan Komissio (1998). Mietintö. Komission tiedonanto neuvostolle kauppajärjestelmän ja kansainvälisesti tunnnettujen työnormien välisestä suhteesta (KOM (96)0402-C4-0488/96)
- Fyfe, Alec (1989). Child labour. Polity Press. Cambridge.
- Grimsrud, Bjorne & Melchior Arne (toim.) Child labour and international trade policy (1997). Forskningsstiftelsen Fafo og Norsk Utenrikspolitisk Institut.
- Hasnat, Baban (1996). Child labor in American imports. Applied Economics Letters, 1996, vol.3
- ILO (1996). Child labour: Targeting the Intolerable. International Labour Office. Geneva.
- ILO-IPEC (1996). Child labour in commercial agriculture in Africa.
- ILO (1998) ILO-IPEC. Implementation Report 1995-97.
- ILO (1998). ILO-IPEC Highlights of 1998. International Labour Organisation. Geneva.
- Lansky, Mark (1997) "Perspectives. Child Labour: How the challenge is being met. International Labour Review, Vol. 136, No. 2 (Summer), 233-257.
- Lee, Eddy (1997) "Globalization and labour standards: A review of issues". International Labour Review, Vol. 136, No. 2 (Summer), 173-189.

- Liemt van, Gijsbert (1989) "Minimum labour standards and international trade: Would a social clause work?". International Labour Review, vol. 128, number 4, 433-447.
- Mattila, Päivi (1998). Lapsen työllä. Selvitys Suomen tuonnin ja lapsityövoiman käytön yhteydestä. SASK, Työmaana maailma. Helsinki.
- UNICEF (1997). The State of World's Children 1997. Focus on Child Labour. Oxford University Press.

Linkkejä:

- International Labour Organisation (ILO): www.ilo.org*
- International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC): www.ilo.org/public/english/90ipec/index.htm*
- Unicef: www.unicef.org*
- Anti-Slavery International: www.charitynet.org/~asil*
- International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU): www.icftu.org/*
- Global March Against Child Labour: www.globalmarch.org/index11.html*
- Council on Economic Priorities: www.cepa.org*